

STARÉ MAPY – VYBRANÉ PŘÍKLADY

Základní dílo k dějinám kartografie:

František ROUBÍK: *Soupis map českých zemí* (2 díly 1951,1955).

Největší pozornosti se těšila **Mapa Čech Mikuláše Klaudyána z roku 1518 a Komenského mapa Moravy (1627)**

- hospodářské mapy – lesní – od 15. St. – plány těžby dřeva, zakládání lesů
- veduty měst, plány atd.

Nejstarší geografické a kartografické údaje o našem území – dílo **GEOGRAFIE** (8 dílů) – jeho autorem je řecký geograf, matematik a astronom **Klaudios Ptolemaios** (90-160 n.l.). Jsou tam pojmy jako Sudéta oré – Sudetské pohoří (Krušné hory, Jizerky, Lužické), Askiburgion oros – Krnoše, Gabreta Silva – snad Šumava, více zpráv o Moravě, kudy procházela Jantarová stezka

1477 – Ptolemaiova Geografie vyšla tiskem v latině, z ní vycházely mapy – na základě Ptolemaiových údajů

- Poč. 16. Století pak na mapě český prostor označen BOHEMIA, hory lemují hranice = Silva et montes Bohemiae (lesy a hory Čech)

Impuls k rozvoji kartografie = POUTNÍ TRADICE

Příklad Erharda Etzlauba, poptávka po mapách u příležitosti milostivého léta 1500.

Název mapy: das ist der Rom – Weg, jsou zde i naše města: Praha, Most, Žatec, Loket, Cheb, Tachov, KH, Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Mikulov a další

- Autor si opět všimá geograf. Poměrů – hory
- Někdy byl k mapám i kompas či malé sluneční hodiny pro orientaci. Mapy orientovány k jihu (jih nahore).

Nejstarší původně česká mapa – Klaudyánova 1518.

Mikuláš Klaudyán – lékař ve St. Boleslavi, člen Jenoty bratrské.

Jeho mapa tištěna v Norimberku, kde pracoval na dalších věcech (bratrská Apologie atd.)

Jižní orientace, dochovaný jediný originální exemplář (archiv Litoměřice) – 135 x 64 cm (měřítko 1 : 685 000).

Součástí mapy ale vyobrazení s politickým a mravoučným a alegorickým obsahem. Část mapy ale chybí, neznáme tedy její název.

Původně měla být cestovní pomůckou, nakonec ale funkce změněna alegoriemi.

Cenné je to, že není napodobeninou či kopií, ale setsavena na základě dnes již neexistujících pramenů.

Nejvrchnější část mapy tvoří erby Slezského knížectví, Moravského markrabství, Dalmáckého království, Uherského království, Českého království, Chorvatského království, Lucemburského knížectví a Lužického markrabství (na stříbrném poli červený býk). Uprostřed těchto erbů trůní jejich panovník **Ludvík Jagellonský** (resp. u Chorvatska, Dalmácie a Lucemburska pouze titulární panovník). Pod panovníkem jsou rovnoramenné váhy, symbolizující spravedlnost, na pyramidě, kde jsou vyjmenovány druhy spravedlnosti. Ve zbylém místě okolo pyramidy je **čtrnáct moralizujících ilustrací z Písma svatého**.

Nižší část listu je zaplněna erby významných šlechticů, zástupců zemského a komorního soudu a dalších. Nejspodnější tři erby patří Kutné Hoře, Praze a Žatci. V části nad mapou jsou dvě umě vyvedené grafiky – obsazený vůz, do kterého je zapřaženo z obou stran (což zřejmě symbolizuje buď náboženské rozdělení země na dvě vyznání nebo rozhárané vnitropolitické poměry a přepadení obchodního vozu lupiči. Zde je také zmínka o autorovi a datu („Mikulass Claudian. Letha Božieho Tisycziho pietisteho Sedmnaczteho“).

Vlastní mapa Čech tvoří pouze dolní třetinu listu. Měřítko mapy se pohybuje mezi 1 : 637 000 – 1 : 685 000. Kromě názvů v mapě nechal Klaudián vyřezat speciální symboly: u měst koruny nebo náznaky erbů pro odlišení panských a královských měst a kalichy nebo zkřížené klíče pro odlišení utrakvistických a katolických měst. Hrady byli odlišeni věžičkami a vísky prostými kolečky.

Lze rozpoznat náboženskou příslušnost měst (skřížené klíče-katol. + kalich, královské – koruna)

Hlavní cesty vyznačeny tečkovaně (tečka = milník), hory a lesy = stromeček – splývalo to.

Teprve po této mapě následovaly samostatné mapy Bavor, Polska, Horních Rakous, Uher, Slezska, Saska, Moravy (vše v 16. St.)

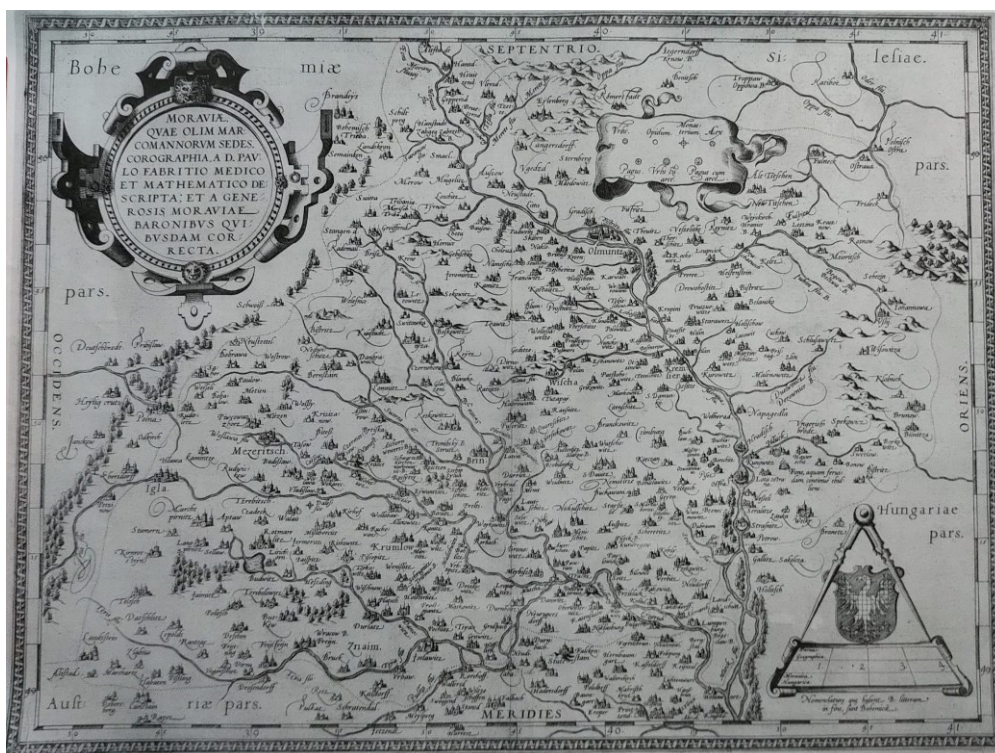
MORAVA:

FABRICIOVA MAPA MORAVY

Nejstarší mapa Moravy. Autor byl osobním lékařem Maxmiliána II. (1569)

Marchionatus Moraviae (360 míst – poměrně podrobný popis, po staletí známa jen z Orteliova atlasu, originál nalezen až roku 1931 v pařížské Bibliotheque National.

Mapa má měřítko 1 : 455 000. Na svou dobu vynikající mapové dílo.

SLEZSKO:

Helwigova mapa z roku 1561

Autorem nestarší slezské mapy měřítka 1: 550 000 a rozměrů 816 x 669 mm byl rektor církevní školy ve Vratislavi Martin Helwig. Mapa byla množena z dřevořezu, originál se nedochoval. Zajímavá je jižní orientace mapy zdůvodněná požadavkem, aby řeka Odra tekla na mapě z Dolního Slezska do Horního Slezska, tj. Od Opavy k Vratislavi. Mapa obsahuje 242 sídel, kláštery a zámky. Nepřiměřená je kresba horopisu, kde příliš vyniká Sněžka (Riesenberg) a v české prostředí nepřijatelné vyobrazení ducha Krkonoš jako čerta. Na okraj jsou umístěny znaky slezských knížectví, jejich hlavních měst a výrazný český a polský státní znak, tj. lev a orlice.

MERCATOROVA MAPA MORAVY, 1606

Gerhard Mercator, proslulý zeměpisec a kartograf narozený ve Flandrech se původně věnoval filozofie, ale nakonec zakotvil u kartografie.

Jeho první mapa z roku 1537 zobrazoval palestinu, následovala mapa světa, Flander, nebeský globus či 15 listová mapa Evropy.

Dlouho zamýšlel vydat sbírku map, pro níž zvolil název ATLAS,

Nicméně jej přešel ABRAHAM ORTELIUS se svým **Theatrum Orbis terrarum (1570)**

Předložená mapa je asi z prvních let 17. Století, ručně kolorována, popis německý a nemálo názvů zkomoleno: Rajhrad = Hragra, Willerad = Velhrad, Moykowitz = Vojkovice aj.

Kopečková metoda

KOMENSKÉHO MAPA MORAVY

Rozměry 51,5x36 cm, kolorováno, Amsterdam 1633, Hondiův atlas – něm., měřítko 1:470 000.

Při svých cestách poznal Komenský kvality nizozemské kartografie – cíl vypracovat mapu bez omylů Fabricia. Mapu tvořil mezi lety 1613- 1622, mezitím také psal, studoval. Cestou z Berlína do Haagu roku 1623 s poselstvím Velen z Žerotína patrně odevzdal originál své mapy Mikuláši Janu Vischerovi, který ji roku 1624 v pěkné úpravě vydal. (Vischer – lat. Piscator – první vydavatel). Ukázaná mapa – vydána r. 1633.

Proti Fabriciovi přináší Komenský podrobnější a správnější místopisné náplni. Přesto i zde některé topografické omyly. Polná je zakreslena na Moravě, Lanžhot v Uhrách. Terén je zobrazen běžnou kopečkovou metodou při západním osvětlení. Sídla jsou značkami rozlišena na opevněná města, městečka, farní vesnice, vsi bez jména – ozn. pouze kroužky, zámky, tvrze, kláštery – celkem 493 názvů.

Po smrti Komenského vycházela mapa mnohokrát v Německu, Holandsku, FR, It. Rakousku, u nás v Praze 1677. Po celé 17. století zůstala základním zobrazením moravské země.

MUELLEROVA MAPA MORAVY

55,4x46 cm, kolorováno, Norimberk po r. 1720.

Ve druhém desetiletí 18. století opouští Komenského mapa Moravy atlasy – je vytlačena mnohem podrobnějším dílem rakouského kartografa c.k. setníka inženýra Jana Kryštofa Müllera, vznikala na rozkaz Josefa I. od r. 1708, roku 1716 dohotovena celá Morava. Mapa obsahuje 4091 místních jmen, 3105 je na Moravě, navíc topograficky přesná. Zachycuje též poštovní stanice, silnice, zájezdní hostince, mosty přes řeky apod.

U nás tištěna od r. 1720, velké rozměry 139x98 cm a pak také zmenšeně – viz. Barevně odlišuje jednotlivé kraje: jihlavský, znojemský, hradištský, brněnský, olomoucký, přerovský. Název mapy je tzv. perergách s moravskou orlicí (pererga se vyvinula z kartuše).

Neznáme Müllerovy metody ani přístroje, které využil pro zpracování mapy. Víme, že za její vyhotovení obdržel 1000 tolarů, úspěšně na ni navázal mapou Čech. Základ kartografie po celé 18. století.

KAUFFEROVA MAPA ZEMÍ KORUNY ČESKÉ

Království české a k němu připojené provincie, Knížectví slezské, Markrabství moravské a Lužice velmi přesně zakresleny.

Rozměry: 36,5x31 cm, měřítko 1 : 500 000, Augsburg 1734.

Otázka Lužice – postoupena Sasku, ale formálně nadále náležela do svazku zemí koruny české. Nedlouho poté ztrácí Koruna česká také větší část Slezska (1742 – Prusku)

České království je rozděleno nakraje - stav před rokem 1714 – 14 krajů. Na Moravě kraje nejsou znázorněny i když existovaly, Slezsko je rozděleno na knížectví, Lužice na Horní a Dolní.

Hory kopečkovým způsobem, vodítkem též řeky, ze sídel pak velká města, hrady, zámky, vesnice.

RAFFELSPERGEROVA MAPA MORAVY A SLEZSKA

(Krajská, soudní, národovně, rychlopisní, železodrážní a poštovní mapa markrabství moravského se Slezskem.)

Vídeň, 9. vydání 1851, Měřítko 1:760 000, rozměry 44,5x33,5 cm – kolorováno.

Autor – geolog, cestovatel, pošťák a posléze odborník na topografii – 1836 vydal Topografisches lexicon – seznam všech obcí a měst rakouského císařství..

Mapa vycházela v rychlém sledu v něm. A české verzi od r. 1842. Ukázka je přeplněna údaji až k nepřehlednosti, vidět jsou hranice moravské země, Slezska, dále kraje brněnský, olomoucký.

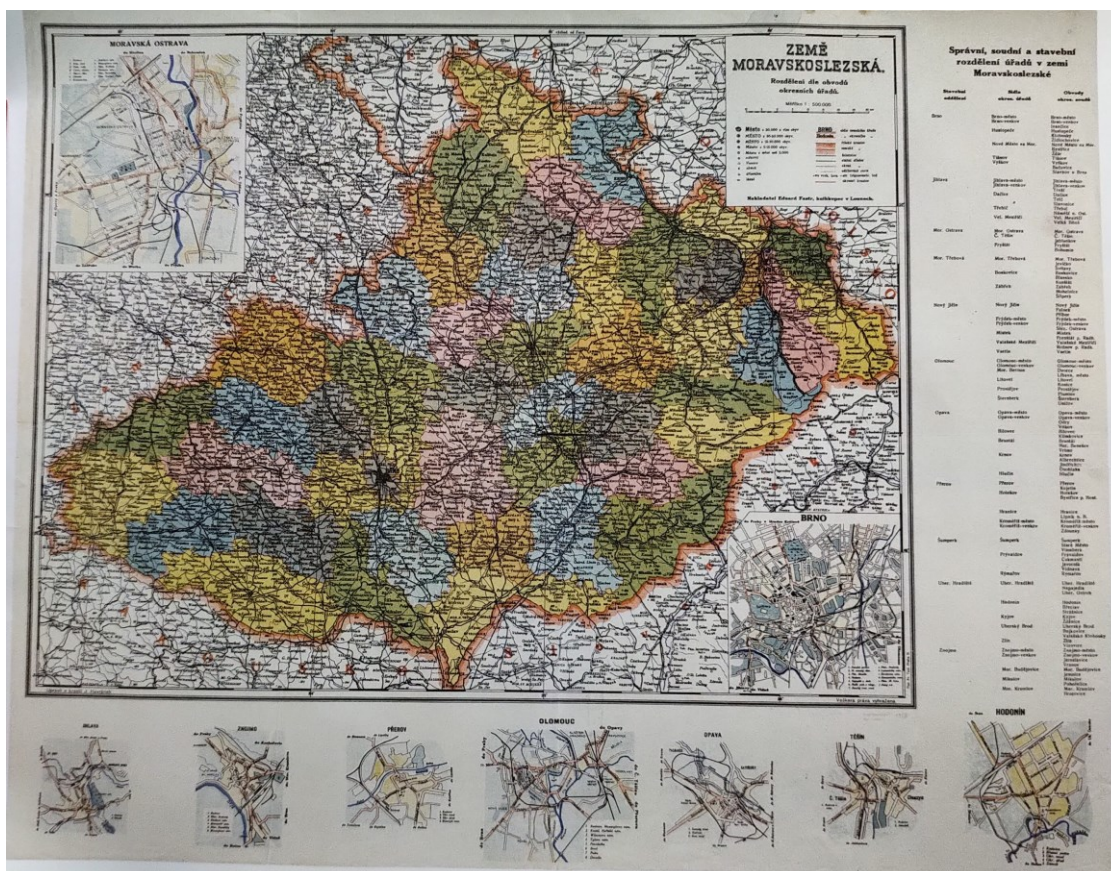
Výkladové značky vpravo dole: - průběhy hranic zemských soudů, okresních soudů aj., vpravo nahoře – organizace soudnictví na území Moravy a Slezska po roce 1850. Zákl. jednotka – okresní soudy, působící jako samosoudy. Pouze v Brně sídlil na Moravě vrchní zemský soud od roku 1850.

Národnostní složení – červeně Němci, Slované – zeleně, slovansky hovořící Vlaši (patrně Valaši) – žlutě. Velká písmena v mapě vypovídají nejen o národnosti ale také o řeči obyvatelstva. Čísla při názvech obcí značí počet obyvatel.

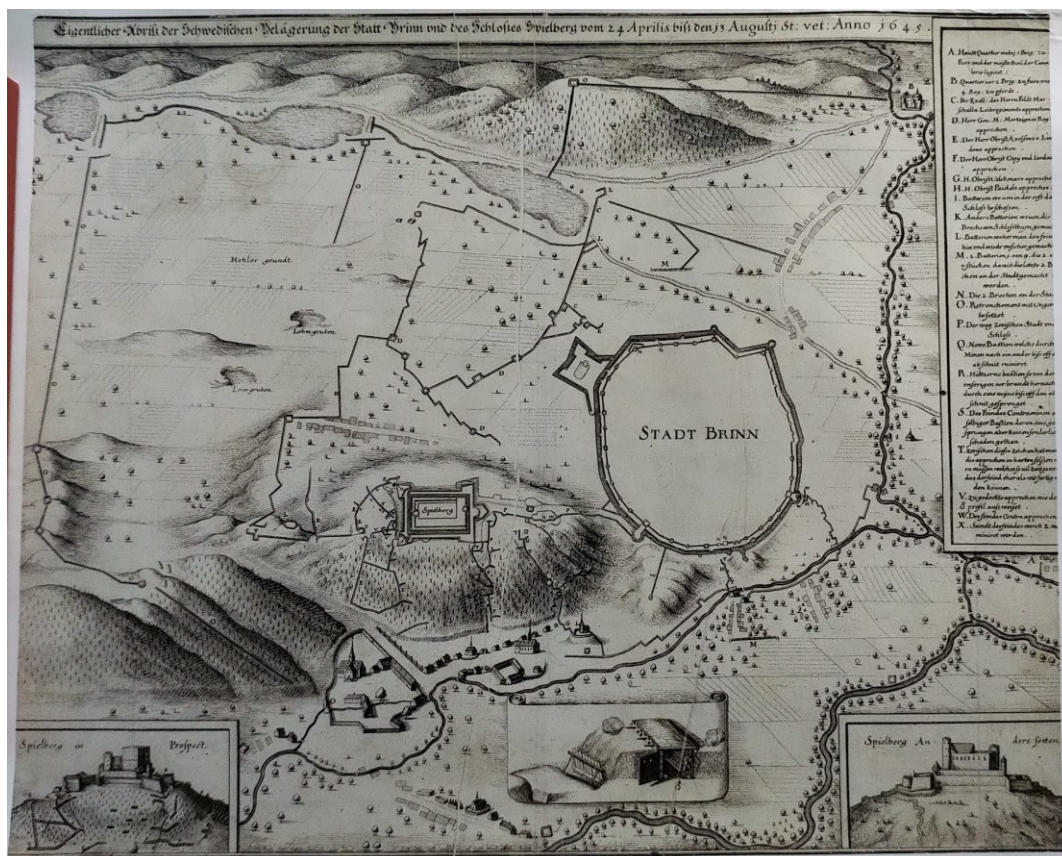
Důležitá role – pošty – schránky, koňské přepřahy aj., též železnice, dálnopis.

Měřítko 1:760 000.

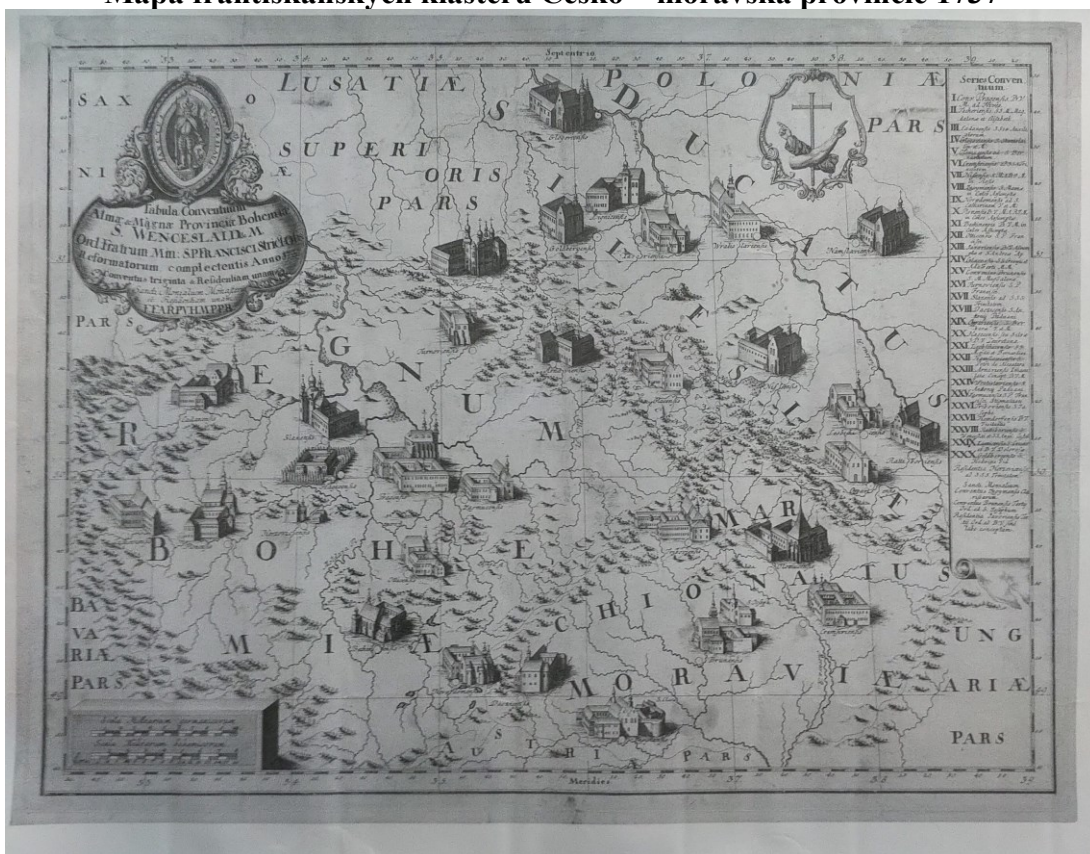
Země Moravskoslezská – na mapě Jana Havránka, 1:500 000, vydaná roku 1938 – patří k neznámějším zpracovatelům map. Zachycuje hranice tehdejších okresů.

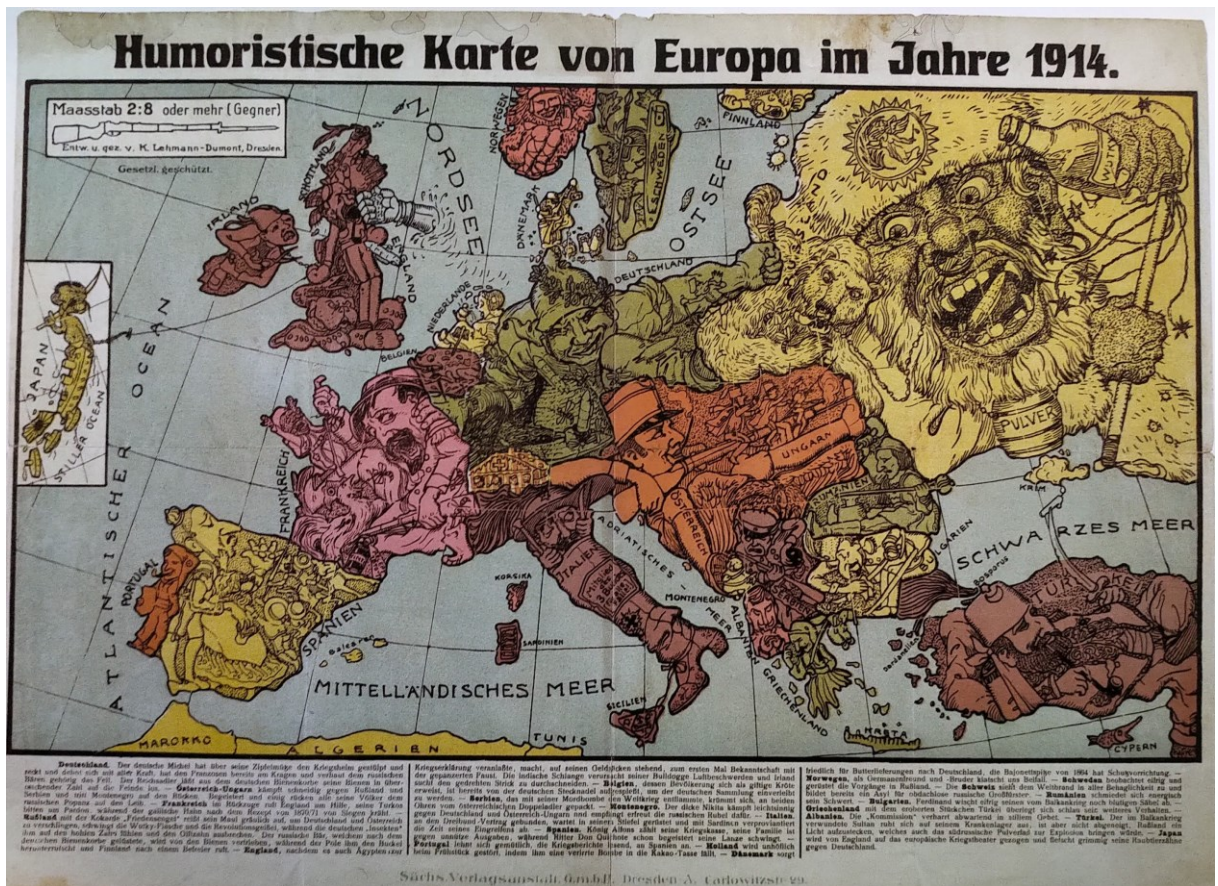
Brno v době obléhání Švédy – 1645

Mapa františkánských klášterů Česko – moravská provincie 1737

Humoristická mapa Evropy 1914

Didaktická inspirace:

- a) Vypracuj mapu svého regionu (okolí města, obce, okres, příp. kraj) kopečkovou metodou a pokus se užít názvy používané pro obce a místa na starých mapách.
- b) Vypracuj obrysovou mapu Evropy s vyznačením států a pokus se v komparaci s Humoristickou mapou Evropy z roku 1914 zjednodušeně (v rámci svých schopností) vystihnout dnešní mapu Evropy pojatou tímto způsobem.